

РОЗДІЛ 4.
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.14+346.9

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ СУДОВОГО РІШЕННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**LEGAL REGIME OF COURT DECISION: THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS****Григор'єва В.В.,**

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського і міжнародного права
ПВНЗ «Європейський університет»*

У статті проведено аналіз сутності, структури та видів юридичної категорії «правовий режим», на базі чого формується поняття правовий режим судового рішення у господарському процесі, його теоретичне та практичне значення.

Ключові слова: правовий режим, правові засоби, процесуально-правовий режим, господарський процес, правовий режим судового рішення.

В статье проведен анализ сущности, структуры и видов юридической категории «правовой режим», на основании чего формируется понятие правовой режим судебного решения в хозяйственном процессе, его теоретическое и практическое значение.

Ключевые слова: правовой режим, правовые средства, процессуально-правовой режим, правовой режим судебного решения.

In the article the analysis of the definition of the essence, structure and types of legal category of «legal regime» on the basis of which is formed the concept of the legal regime of judicial decisions in the economic process, its theoretical and practical value.

Key words: law regime, legal remedies, procedural law regime, economic proceeding, the legal regime of the court decision.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного українського суспільства, у тому числі економічні процеси, розширюють сферу правового регламентації суспільних відносин та створює необхідність застосування комплексного та системного розв'язання проблем, за допомогою оновлення якості регулювання, створення оптимального порядку, забезпечення законності та правопорядку. Саме правовий режим як конструкція, що закріплена нормами права та забезпечена сукупністю юридичних засобів, має в структурі нормативно-правової регламентацію, об'єм допустимого індивідуального регулювання, оптимальну конструкцію правовідносин й ефективну форму відповідальності, в змозі забезпечити стійке нормативне регулювання суспільних відносин.

Питання про режим правового регулювання має поряд з теоретичною велику практичну значимість. Вибір того чи іншого режиму правового регулювання залежить від змісту відносин, що регулюються, а також низки інших умов, які разом потребують від законодавця вибрати для даних відносин саме такий спосіб їх юридичного будування, щоб зробити правове регулювання найбільш ефективним, доцільним та сприятливим для втілення у життя принципів господарського процесу.

Стан дослідження. У різні часи проблемами дослідження правового режиму приділили увагу такі вчені, як М.Г. Александрова, С.С. Алексєєв, Д.М. Бахрах, В.І. Гойман, О.С. Йоффе, О.В. Малько, В.Ф. Попондопуло та інші. У своїх працях науковці використовували категорію «правовий режим» у контексті правового регулювання чи характеристики законності.

Сучасні роботи у більшості присвячені дослідженню правового режиму виключно з точки зору об'єкту регулювання податків, військового й надзвичайного стану, робочого часу, перебування іноземних громадян і осіб без громадянства на території держави, митного й прикордонного режиму, права власності, землі, майна подружжя.

Саме це говорить про актуальність вивчення юридичної категорії «правовий режим»: окреслення й визначення понятійного апарату, сучасне осмислення наукових здобутків, для пізнання сутності і змісту правового режиму та особливо його видів.

Метою статті є здійснення теоретико-правового аналізу юридичної категорії «правовий режим» та застосу-

вання цих знань у формуванні поняття «Правовий режим судового рішення у господарському процесі».

Викладення основного матеріалу. За стійкою думкою, що сформувалась у загальній теорії права, правовий режим – це порядок правового регулювання, який обумовлений особливим поєднанням правових засобів, які створюють конкретну ступінь сприятливого або несприятливого задоволення інтересів суб'єктів права, та має системний та комплексний характер.

Аналіз ознак правового режиму дозволяє розкрити його сутність та визначити як особливий порядок правового регулювання суспільних відносин. Специфічними ознаками правового режиму є обов'язкове нормативно-правове закріплення, специфічна мета, особливий порядок регулювання, створення певних умов для задоволення інтересів суб'єктів права, системний й комплексний характер, особлива структура. Зупинимось на деяких.

Метою правового режиму є оптимальне врегулювання суспільних відносин та досягнення соціально-значимого результату, а саме: створення приємного режиму для правомірних дій у реалізації суб'єктами власних інтересів та неприємного режиму при протиправних. Тобто це законодавчо встановлені та забезпечена державою модель суспільних відносин, яка досягається за допомогою системи правових засобів.

Системність правового режиму розглядається як інструмент у системі правового регулювання, у рамках якої правові засоби застосовуються певним образом, тісно пов'язані та створюють власну підсистему. Комплексність правових режимів побудована на такому поєднанні правових засобів, коли задіяний комплекс систем у межах часу та простору. Саме системність та комплексність правових режимів створює певний стан правового регулювання для задоволення інтересів суб'єктів права, за допомогою створення умов які створюють переваги для суб'єктів права або обмежують їх суб'єктивні права та свободи.

Правові засоби, що входять у структуру правового режиму різного складу та рівня (елементарні та комплексні, різних груп), засоби встановлення та засоби діяння, а саме: елементи механізму правового регулювання, гарантії реалізації правового режиму, принципи та способи правового регулювання.

Ще одним важливим для вирішення питань є визначення видів правових режимів. При дослідженні цього питання необхідно звернуто увагу на наявність двох основних підходів до класифікації правових режимів – наукового та нормативного.

У розробці наукового підходу, одну з перших класифікацій, що стала класичною, надав С.С. Алексєєв, який запропонував розмежування в залежності: від типів правового регулювання (зобов'язуючі, загальнодозвільні і розмежувальні); від юридичної своєрідності галузі (галузеві правові режими); техніко-юридичних прийомів (загальний правовий режим, правовий режим виключень) [1; 2].

З розвитком досліджень у теорії права були запропоновані й інші підстави для класифікації, а саме, в залежності:

- від юридичної природи – матеріальні та процесуальні;
- від функцій права – особливого регулювання й особливої охорони;
- від змісту – валютний, митний, військовий та інші [3, с. 347–350].

Нормативний підхід, а саме сформований законодавчою практикою, використовується в нормативних актах різного рівня стосовно до певних правових об'єктів і станів.

У нормативній сфері режимне регулювання використовується дуже часто у визначенні спеціальних режимів: податків, військового стану, надзвичайного стану, робочого часу, перебування іноземних громадян і осіб без громадянства, митного, прикордонного режим, права власності, майна подружжя та багато інших. Однак недостатнє наукове дослідження юридичної категорії «правовий режим»: сутності, змісту, видів, особливостей нормативно-правового закріплення, негативно відбивається саме на якості правотворчого та правозастосовного процесів.

Одним з видів правового режиму було визначено – процесуальний правовий режим, однак його здебільш розглядали як допоміжний режим, що забезпечує діяльність правоохоронних і судових органів характер. Застосовуючи загальні уявлення про правовий режим, можна визначити, що процесуальному режиму властиві всі ознаки але з особливостями у ознаках, а саме: процесуальним законодавством, суб'єктним складом, специфічною метою, особливим порядком регулювання, особливою структурою.

Правові засоби, що входять у структуру процесуального правового режиму закріплені в нормах процесуального права, формалізовані у нормах процесуального права, процесуальних документах і діях; спрямовані на вирішення нормативно закріплених процесуальних цілей та завдань; мають системний та комплексний характер – взаємодіючи один з одним, вони групуються в правові механізми.

Дуже слушно було визначено що процесуально-правовий режим є особливий порядок процесуально-правового регулювання діяльності суб'єктів та учасників юридичного процесу, заснованого на певному поєднанні правових засобів та способів правового регулювання, гарантій і принципів, спрямованого на оптимальне вирішення юридичних справ [4, с. 24].

У господарсько-процесуальному праві у дослідженні процесуально-правових механізмів також визначалося про існування правових режимів як «сукупність процесуально-правових засобів, способів та форм, за допомогою яких нормативність права забезпечують впорядкування суспільних відносин, відповідає інтересам суб'єктів права вирішує спори, сприяє досягненню соціального компромісу в правовій сфері...» [5, с. 23–24].

На нашу думку, яскравим прикладом застосування отриманих здобутків дослідження категорії правовий режим та його виду процесуальний-правовий режим є з'ясування правового режиму рішення господарського суду.

Специфіка судового рішення обумовлена природою органу, який його прийняв, його цілями та завданнями. Виходячи з цього, сутність рішення господарського суду визначається правовою природою господарського суду,

особливостями процесуальної форми господарського судочинства та завданнями, які виконуються при здійсненні правосуддя господарськими судами. Господарський суд є органом державної влади, який створений для забезпечення захисту прав та інтересів учасників господарської діяльності в умовах ринкової економіки. Так, можна визначити, що рішення захищає права та інтереси суб'єктів господарської діяльності, сприяє формуванню та підтриманню правопорядку у сфері господарської діяльності, а також розвитку ринкового обігу в Україні [6, с. 12].

Також специфіка рішення господарського суду пов'язана з суб'єктним складом судового розгляду. Сторонами у справі є, перш за все, суб'єкти господарської діяльності. Правом звернення до господарського суду володіють підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності (ст.1 ГПК України).

Господарський суд розглядає справи за позовними заявами суб'єктів господарювання, які звертаються до суду за захистом своїх прав та інтересів, що охороняються законом. Ці інтереси визначаються як бажанням отримати певні переваги шляхом судового підтвердження відповідних прав та відсутністю певних зобов'язань, а також з метою отримати рішення певного змісту. Відповідно є матеріально-правовий інтерес та обумовлений процесуальний інтерес, який у своїй єдності визначає юридичну зацікавленість сторін у процесі. При цьому матеріально-правова зацікавленість позивача базується на залученні переваг, а відповідача – у бажанні спростувати заявлені позивачем вимоги. Процесуальна зацікавленість сторін заснована на бажанні отримати рішення про задоволення позову – з боку позивача, або про відмову в його задоволенні – з боку відповідача.

Відповідно до ст. 82 ГПК України, рішення господарського суду приймається за суттю спору. Воно визначається заявленими позовними вимогами та запереченнями, тобто предметом, про який сперечаються сторони, та з приводу якого господарський суд висловлює своє судження у рішенні по закінченні судового розгляду.

У діючому господарському процесуальному законодавстві не передбачається поняття господарського спору. Досліджуючи поняття «господарський спір», Д.М. Притика вказує, що законодавство не містить поняття «спір» загалом, а використовує поняття «економічний спір», визначаючи його як спір у сфері економічних відносин. Автор також вважає, що основним завданням господарського суду є захист економічних прав та охоронюваних законом інтересів учасників господарських відносин, що є головним у визначенні місця господарського суду в системі судових органів [7, с. 66–67].

Специфікою рішення господарського суду є також джерела, на основі яких господарський суд приймає рішення. Джерелом судового рішення є діяльність суду, що здійснюється згідно з процесуальним законодавством, яка спрямована на захист порушених суб'єктивних інтересів шляхом застосування норм матеріального права до конкретних суспільних відношень.

Господарський суд вирішує господарські спори на підставі Конституції України, Господарського процесуального кодексу України, інших законодавчих актів України, міжнародних договорів; у випадках, передбачених законом або міжнародним договором, застосовує норми права інших держав; у разі відсутності законодавства, що регулює спірні відносини за участю іноземного суб'єкта підприємницької діяльності, господарський суд може застосовувати міжнародні торговельні звичаї.

Таким чином, судові рішення підсумовує застосування судом матеріальних та процесуальних норм, причому процесуальні норми регламентують діяльність суду і за-

безпечують тим самим правильність застосування норм матеріального права.

Прийняття та оформлення рішення не можна розглядати як самоціль діяльності суду, воно являє собою найважливіший етап на шляху досягнення мети усієї правосудної діяльності – захист конкретних суб'єктивних прав та інтересів.

Згідно ст. 83 ГПК України, господарський суд з'ясовує, чи мали місце обставини, на які посилаються учасники судового процесу, та якими доказами вони підтверджуються; чи не виявлено у процесі розгляду справи інших фактичних обставин, що мають суттєве значення для правильного вирішення спору, і доказів на підтвердження цих обставин; яка правова кваліфікація відносин сторін, виходячи з фактів, установлених у процесі розгляду справи, та яка правова норма підлягає застосуванню для вирішення спору.

Правильність рішення залежить не тільки від того, повно чи ні з'ясовані обстави справи, правильно чи ні застосовані норми матеріального права, вірно чи ні розв'язана справа по суті, але й від того, як складений та викладений процесуальний документ, наскільки відповідає вимогам закону його зміст [8, с. 142].

Судове рішення є офіційним документом, який виражає волю держави та ухвалюється компетентним органом. Відповідно ст. 4 Господарського процесуального кодексу України рішення господарських судів приймаються іменем України.

Рішення господарського суду як процесуальний документ являє собою зовнішню форму рішення як акта правосуддя та засіб документально-словесного закріплення

висновків суду. Відповідно ст. 4 та ст. 82 ГПК України, рішення суду викладається у письмовій формі, підписується суддею, який розглянув справу, в разі колегіального складу суду рішення підписується всіма суддями, що розглядали справу в складі колегії суддів.

Зміст або структура судового рішення має нормативне закріплення у ст. 84 ГПК України.

Висновки. Вищезазначене свідчить, що рішення господарського суду являє собою складне явище, яке містить різні ознаки матеріального та процесуального характеру. Сутність рішення суду – це, перш за все, акт із застосуванням права, який має певні особливості, а саме: розв'язує конкретні спірні господарські відносини та містить індивідуальне розпорядження, що адресоване конкретним особам та визнає міру їх можливої та належної поведінки; викликає певні юридичні наслідки індивідуального характеру; є зовнішнім формальним закріпленням результату правозастосування у кожній господарській справі; повинно відповідати закріпленому у господарському процесуальному законодавстві вимогам; є результатом державного примусу.

Таким чином, правовий режим судового рішення є законодавче закріплений комплекс певних юридичних засобів, якими стимулюють учасників господарського процесу для розв'язання та прийняття рішення господарським судом спору, в якому знаходить втілення ставлення держави до сутності спору між господарюючими суб'єктами. Рішення є офіційним актом правосуддя, яке ухвалюється компетентним органом, а саме господарським судом, у передбачених законом процесуальному порядку й формах, та спрямоване на вирішення господарської справи по суті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексеев С.С. Проблемы теории права: в 2-х т. / С.С. Алексеев. – Свердловск: Свердл. юрид. ин-т, 1973. – Т. 2. – 401 с.
2. Алексеев С.С. Право. Азбука. Теория. Философия: Опыт комплексного исследования / С.С. Алексеев. – М.: Статут, 1999. – 709 с.
3. Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государства и права. / Н.И. Матузов, А.В. Малько. – М.: Юрист, 2004. – 512 с.
4. Беляева Г.С. Правовой режим: общетеоретическое исследование автореф. дис. канд. юрид. наук – Курск, 2013 – 36 с.
5. Атаманчук І. В. Поняття та елементарна побудова механізму процесуально-правового регулювання / І.В. Атаманчук // Юридичний вісник, 2012, – № 4(25). – С. 20-24.
6. Хозяйственное право. Учебник. Институт экономико-правовых исследований НАН Украины / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хохулина, П.Г. Скрипник, А.А. Чувпило; под ред. В.К. Мамутова. – К.: Юринком Интер, 2002. – 910 с.
7. Притика Д.М. Правові засади організації і діяльності органів господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення / Д.М. Притика. – К.: ІнЮре, 2003. – 328 с.
8. Каминка А.И. Очерки торгового права / А.И. Каминка. – М.: ЮрИнфор (Библиотека «ЮрИнфор», Сер.: Научное наследие), 2002. – 545 с.